

7.10.2020

לכב'

 עמרם קלעג'י, יו"ר הועדה הגיאוגרפית, חיפה

 שלום רב

הנדון: דו"ח הועדה לשינוי גבולות בין מוא"ז מגידו ליקנעם עילית – שטחי "עמק השלום"

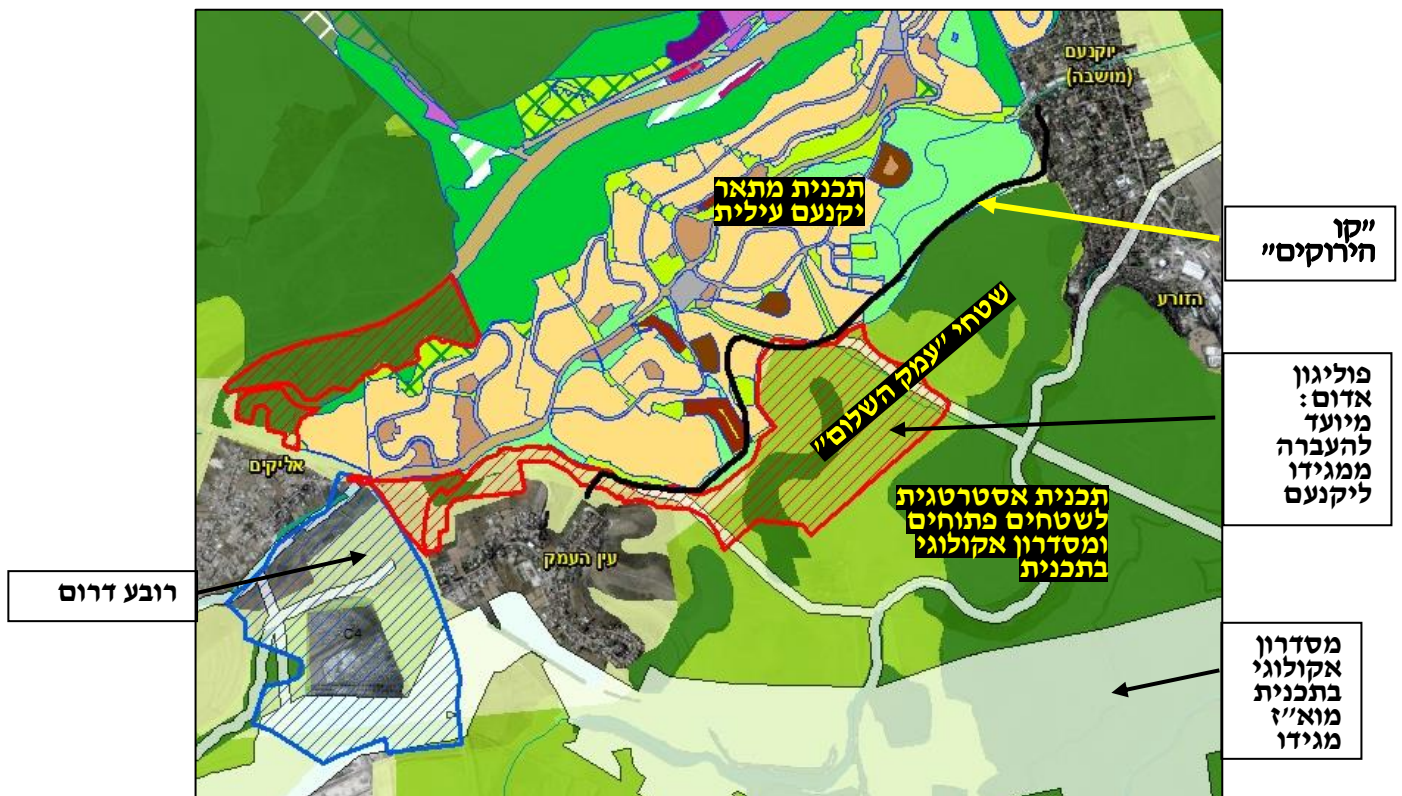
- עמדת החברה להגנת הטבע -

רקע

בשנת 2016 הגישה עיריית יקנעם עילית בקשה לשינוי גבולות שיפוט בינה ובין מוא"ז מגידו. בקשה זו, להעברת שטח של כ-2,000 דונם במתחם הדרום מערבי: "רובע דרום" (C4), נידונה בוועדה הגיאוגרפית במחוז חיפה. נציג החברה להגנת הטבע לירון שפירא הופיע בפני הועדה והגיש את עמדת חלה"ט המתנגדת להעברת השטח לעיר יקנעם.

בחודש יולי 2020 יצא הדו"ח המסכם של הוועדה, אשר כלל תמצית של עמדת החברה להגנת הטבע. עם זאת, הדו"ח לא עוסק בשטח "רובע דרום", אלא בשטחים פתוחים איכותיים מדרום לעיר הידועים בשם "שטחי עמק השלום", שטחים הנכללים בתוכנית האסטרטגית לשטחים פתוחים של מדינת ישראל ומהווים חלק מהמרחב הביוספרי מגידו. אמנם מנדט הועדה הורחב גם אל שטחי "עמק השלום" אך הועדה לא זימנה את הגופים השונים והציבור לחוות דעה על שטחים אלה. כך יוצא שהוועדה קיבלה מטעם החברה להגנת הטבע, וגופים אחרים, חו"ד על שטח שאינו רלוונטי, ואילו לגבי השטח שהוחלט להעבירו ממגידו ליקנעם לא התקבלו התייחסויות כאמור.

במפה שלהלן ניתן לראות את שטח "רובע דרום" שבגינם הוגשה הבקשה לשינוי גבולות, את "קו הירוקים", את שטחי "עמק השלום" מדרום ל-"קו הירוקים", מסדרונות אקולוגיים ואת השטח שהומלץ להעבירו ממגידו ליקנעם בדו"ח הועדה.

אקולוגיה ואיכויות השטחים הנידונים

שטחי "עמק השלום" שמדרום ל-"קו הירוקים" הם שטחים איכותיים ביותר, בהם מסדרונות אקולוגיים חשובים ובתות עשבוניות עשירות בחי וצומח. השטח מאופיין בפריחות ייחודיות של כלניות צבעוניות, אירוס הביצות, גביעונית הלבנון, צבי ארץ ישראלי ועוד צמחים רבים שהם ערכי טבע מוגנים. בשטחים אלה אזורי שיחור מזון של עופות רבים ובהם דורסים מרשימים כמו חיוויאי, בז עצים, בז אדום, דאה שחורת כתף ועקב חורף, כולם נצפים בקלות הן מבתי העיר יקנעם והן בעת ביקור בשטח עצמו. מבין היונקים ניתן לציין את הצבי הישראלי, המוגדר בסכנת הכחדה עולמית, גיריות, שועלים, ארנבות ודורבנים.

בשל האיכויות והתועלת לסביבה ולאדם, הוסכם בשנת 2006 בין יקנעם עילית, מוא"ז מגידו, הועדה המחוזית לתו"ב צפון, התושבים והגופים הירוקים כי "קו הירוקים" יהיה גבול הפיתוח הדרומי של העיר ממנו אין לחרוג.

הבז האדום כמין מייצג, אשר ממנו ניתן ללמוד את חשיבותו של השטח העשבוני המוצע להעברה, ובריאות המערכת האקולוגית הנסמכת עליו:

הבז האדום (*Falco naumanni*) הוא מין אשר במאמצים אדירים הוצא מרשימת המינים בסכנת הכחדה. ברמת מנשה מקננת וחייה אוכלוסייתו הגדולה בישראל: כ-250 זוגות. כפי שניתן לראות להלן במפת הסקר שנערך על ידי החברה להגנת הטבע בשנת 2018, הבז חי ב"שיתוף פעולה" נדיר עם האדם: הבזים מקננים ביישובים כולל בעיר יקנעם, ואילו שטחי הצייד שלהם נמצאים ב-"בתות": השטחים העשבוניים הפתוחים בין הישובים. העובדה שהבז האדום מתאושש ומתרבה ברמת מנשה מלמדת במידה רבה על חיוניות ובריאות המערכת האקולוגית של השטחים העשבוניים. שכן, הצמחייה היא מקור המזון והמסתור של חרקים, זוחלים ויונקים קטנים שהם מזונו של הבז האדום. בדרך זו ניתן ללמוד כי "שרשרת המזון" בשטח העשבוני ברמת מנשה מתקיימת במלואה, החל בצמחים וכלה בבז האדום. קינון הבזים האדומים הוא צפוף בצפון רמת מנשה: אליקים, עין העמק, העיר יקנעם, רמת השופט והזורע מהווים מוקדי קינון, והשטחים הפתוחים סביבם מהווים את אזורי הצייד. מכאן ניתן להסיק כי פגיעה או צמצום בשטחים עשבוניים במרחב "עמק השלום" תביא לפגיעה קשה באוכלוסיית הבזים, שכאמור נמצאת בתהליכי התאוששות בישראל, והפגיעה בבזים עלולה לגרום לפגיעה במערכת האקולוגית כולה.

מקרא

פוליגון סגול: נוכחות בז אדום ביישוב סקר 2018
פוליגון אדום: שטח להעברה ממגידו ליקנעם
קו צהוב: קו הירוקים
פוליגונים אפורים: מסדרונות אקולוגיים
פוליגונים ירוקים: תכנית אסטרטגית לשט"פ

בז אדום זכר ברמת - מנשה

בז אדום - זכר צילום: נדיר קרס

סקר מגוון מינים ברמת - מנשה

בשנת 2019 החל ביוזמת המוא"ז מגידו סקר מגוון מינים בשטחים הפתוחים. סקר זה אושר וקיבל מימון מקרן שטחים פתוחים שח"רמ"י. את הסקר מבצעים מוא"ז מגידו (המרחב הביוספרי) והחברה להגנת הטבע. כחלק מעבודה זו, הוצבו כ- 10 מצלמות שבילים במרחב שטח "עמק השלום". הסקר נמצא בעיצומו ואת תוצאותיו ניתן יהיה להציג בחודשים הקרובים. עם זאת, מהחומר שנאסף עד כה ברור שהשטחים הפתוחים בהם מדובר עשירים בחי מגוון.

שועל מצוי שנקלט במצלמת שביל באזור עמק השלום (26.4.2019)

שטחי עמק השלום ותועלתם לאדם

העיר יקנעם צמחה בקצב מסחרר מכ-5,000 בסוף שנות השמונים של המאה העשרים, ועד כ-25,000 תושבים בשנת 2020. חלק ניכר מאוכלוסיית העיר מורכב ממשפחות עם ילדים, הדורשים שטחים פתוחים בהם לבילוי ופנאי בחיק הטבע, טיול, הליכה וספורט ועוד. צרכים אלה ומודעות זו, כך לדוגמה, הפכה "צעדת יקנעם" המתקיימת בשטחי "עמק השלום" לצעדה הגדולה בישראל עם למעלה מ-50,000 משתתפים בשיאה!

מרחב "עמק השלום" והשטחים העשבוניים, אשר המראה הצהוב והיבש שלהם בקיץ עשוי להטעות, הופכים מתחילת החורף ועד סוף האביב למרחבים ירוקים עם פריחה מרהיבה המושכים אליהם מאות אלפי מבקרים. כשטח נגיש ברכב רגיל, חנימי, והסמוך לאחד מנחלי האיתן הנגישים לנכים ולעגלות היחידים בישראל, מדובר במוצר ציבורי חיוני דווקא למשפחות ממעמד סוציאקונומי נמוך. ואכן, את מרחב עמק השלום פוקדים מבקרים רבים ממרחב יקנעם, עפולה, קריות, חדרה, וואדי ערה – כולם נהנים מבילוי חנימי בחיק הטבע בקרבה יחסית למקום מגוריהם, בלי הוצאות גבוהות על נסיעה וכניסה לאתרים. בינוי על שטחים אלו יחסל פשוטו כמשמעו את המרחב הזה, אשר דרומה לו משתנה אופיו. השטח הפתוח הגבעי יעלם ולא יהיה לו תחליף אחר.

הדברים מתחדדים עוד יותר לאור מגבלות הקורונה שחייבו את תושבי ישראל לשהות בסמוך למגוריהם, וכתוצאה מכך גילו רבים מהם את הטבע המצוי בקרבתם ואת היתרונות הרבים שהוא מסוגל לספק להם

כמקור לפנאי, ספורט, תרבות ונופש. לפיכך פגיעה בשטחי "עמק השלום" תהווה לא רק נזק אקולוגי וסביבתי אלא גם נזק חברתי כבד לכלל תושבי האזור.

עוד יש להבין את תפקודם החיוני של השטחים הפתוחים המומלצים לבינוי ע"י הוועדה לניהול הנגר ולשמירה על תפקודו של המסלול המונגש לנכים בנחל השופט. המסלול הנגיש של נחל השופט, שהכניסה אליו צמודה לקו הבינוי המיועד, מהווה אבן שואבת לטיילות חינוך מיוחד, מתקשי הליכה, ומשפחות עם ילדים קטנים. זהו גם חניון פופולרי וחינמי למשפחות המבקשות לעשות פיקניק בחיק הטבע – ללא עלות, בטווח קצר מביתם. מסלול זה כבר נפגע משיטפונות החורף האחרון, וברור שכל בינוי חדש במעלה יקשה על תפקודו כאתר טיילות מתוחזק ונגיש לבעלי מוגבלויות. בניה באגני הניקוז של הנחלים המתנקזים לנחל השופט: נחל סנין ונחל השניים, תוביל לעומס נגר אדיר על המסלול הנגיש של נחל השופט, ולפגיעה קשה במשפחות ובחינוך המיוחד הנהנה ממנו, כפי שיפורט להלן:

א. נחל סנין, המיועד לפי המלצת הוועדה לבינוי, הוא נחל המתנקז לנחל השופט, ובו ריכוז פריחה של אירוס הביצות. בינוי במרחב זה לא רק יכחיד את הנחל ותפקודו, אלא גם ייצר בעיית ניקוז קשה.

ב. נחל השניים, העלול גם הוא להיפגע, בהיותו מיועד ע"י החלטת הוועדה להיות ציר התנועה הראשי שאמור לשרת את הפיתוח החדש ומיועד לחבר את השכונה החדשה המוצעת לכיוון צומת אליקים, הוא נחל איתן, הזורם כל השנה. בנחל חורשות אולמוסים ייחודיות, דו חיים, עופות מקננים, והוא מהווה את אחת משכיות החמדה של האזור. בינוי ציר תנועה על ציר הנחל (שבחלקו מאופיין בשיפועים תלולים וכמעט מצוקיים) לא רק יפגע בתפקודו האקולוגי והטיולי, אלא גם יחייב עבודות עפר נרחבות אשר יפגעו גם הן בתפקודו להובלת נגר בחורף, ויעמיסו נגר רב נוסף על נחל השופט – תוך פגיעה במאות אלפי המשפחות (כולל החינוך המיוחד) השואפות לטייל במסלול הנגיש שבו. מראה ייחודי נוסף האופייני לעמק השלום, הוא עדר הכבשים המרשים הרועה בשטח. מדובר על אחד מעדרי הכבשים הגדולים בישראל, כ-1700 ראש, המספקים למטיילים חווית ביקור המזכירה את אירופה.

מרבדי פריחה בעמק השלום

השטח המיועד לבינוי בנחל סנין: נחל השניים וחורשות האלמוסים מוקפות בשטחים עשבוניים

נזקי שיטפונות במסלול הנגיש של נחל השופט, חורף 2020

התוכנית האסטרטגית לדיור 2040

מדינת ישראל היא מהצפופות בין מדינות ה-OECD. היות שקצב גידול האוכלוסין בישראל גבוה משמעותית מכל מדינות ה-OECD, הרי שהצפיפות הגבוהה ממילא תחמיר. במציאות זו, המשאב היקר ביותר בישראל הוא **השטחים הפתוחים**. מתוך הבנת מציאות זו, בד בבד עם התכנית האסטרטגית לדיור 2040, גובשה התכנית האסטרטגית לשטחים פתוחים 2040, תכנית אשר ייחדה שטחים פתוחים לשימור לנו ולדורות הבאים. התכנית האסטרטגית לשטחים פתוחים כוללת את כל השטח הפתוח עד "קו הירוקים", בהגדרת שלושת רמות השימור המוגדרות בה, כפי שניתן לראות במפה המצורפת. הלכה למעשה, "קו הירוקים" מהווה את גבולה הדרומי של תכנית המתאר המאושרת של יקנעם, ואת הגבול הצפוני של השטחים הפתוחים בתכנית האסטרטגית לשטחים פתוחים 2040.

עקרונות מנחים מחוז צפון

1. עמידה ביעדי התוכנית האסטרטגית תוך שמירה על **צביון המחוז**.
2. הטמעת העיקרון המתחייב מהתוכנית האסטרטגית של **שימוש יעיל בקרקע בכל התוכניות**.
3. עיקר תוספת האוכלוסייה תהיה במרכזים העירוניים, תוך **חיזוק העירוניות**, בעיקר באמצעות **התחדשות עירונית** ועירוב שימושים. בה בעת, פיתוח ההתיישבות הכפרית ע"פ אותם עקרונות.
4. **שמירה על השטחים הפתוחים** בסביבת המרקמים העירוניים ובתבניות הנוף הייחודיות של המחוז, השטחים החקלאיים, שמורות הטבע היערות והמסדרונות האקולוגיים.
5. **הנגשת כלל אוכלוסיית המחוז** ל"מוקדי החיים" במחוז ובמדינה, באמצעות **רשת תחבורה ציבורית יעילה**.
6. מעבר **לתכנון ולפיתוח אזורי**.

תכנית המתאר (ג' / 20861) המאושרת של העיר יקנעם

1. תכנית המתאר של העיר יקנעם אושרה בשנת 2016, ואף היא הכירה בקו הירוקים. לתכנית זו יעד אוכלוסייה של כ-37,000 איש, דהיינו תוספת של 10,000 תושבים ביחס לקיים כיום.
2. המצב שהוצע בתכנית ואושר כלל 2682 דונם למגורים שהם 32.34% משטח העיר. יש להדגיש כי בתיקון עליו עובדים בימים אלה לתמ"א 35 בנושא צפיפויות הדיור, נקבע כי השטח עבור מגורים ביישוב לא יפחת מ- 50%.
3. בע"מ 38 לתכנית מפורטים הנתונים הבאים:

סה"כ שטח דונם (לפיתוח חדש)	שטח נטו למגורים	צפיפות ממוצעת	קיבולת יח"ד	תוספת אוכ'
511	234	כ - 6.1	1430	5,100

גם מנתונים אלה עולה ברור שאחוז השטח למגורים אינו גבוהה וכי צפיפות הבנייה אינה מאפיינת יישוב עירוני.

4. בעיר יקנעם לא מתוכננים פרויקטים של "פינוי בינוי". התכנית האסטרטגית לדיור 2040 קבעה כי יש לכלול "פינוי בינוי" בשיעור של כ- 20%, שהינם כ- 7,400 תושבים לעיר יקנעם ללא צורך בפריצת הקו הכחול.
5. מהאמור עולה כי על עיריית יקנעם לקדם פרויקטים של התחדשות עירונית ופינוי – בינוי ולמצות את מלוא האפשרויות הטמונות בהם, לפני קידום כל תוכנית אחרת לבינוי בשטחים הפתוחים.

סיכום עמדת החברה להגנת הטבע

רמת - מנשה היא האזור האחרון בכל הרצועה מנהריה ועד אשדוד, בו ישנם שטחים פתוחים נרחבים ורציפים. זהו האזור האחרון בארץ שהוא "פריפריאלי" מבחינת הצביון אך ממוקם בין חיפה ות"א בצמוד לכביש 6! בנוסף, השטחים העשבוניים המאפיינים את רמת מנשה מגבירים את ייחודיות האזור היות שהם מאוימים בארץ והיקפם פוחת עם הזמן. אמנם, לעתים, רואים בהם בטעות "הר טרשים קרח" שלכאורה "אין בו כלום", דבר שאין שגוי ממנו: השטח העשבוני הוא מערכת אקולוגית עשירה במיוחד וכוללת מינים רבים של בעלי חיים וצמחים ייחודיים, כולל הבז האדום הנדיר. עקב ייחודו של האזור והאוכלוסייה החיה בו, הוכרז שטח שיפוט מוא"ז מגידו כולו כ"מרחב ביוספרי" ע"י אונסקו. החברה להגנת הטבע גורסת כי יש לשמור על השטחים הפתוחים ברמת מנשה בכלל, ובעמק השלום בכלל זה. אין להעביר שטחים ואין לשנות את ייעודם משטחים פתוחים לשטחים לבינוי או לגינון, וכל כוונה כזו הנה:

- א. בניגוד להסכמות שהושגו ב- 2006, בניגוד לתוכנית האסטרטגית לשט"פ 2040 של מינהל התכנון.
- ב. אינה נדרשת היות שלתוספת האוכלוסייה המבוקשת יש מענה בשטח תרכנית המתאר המאושרת.

בתכנית המתאר המאושרת של העיר יקנעם (ג / 20861) נכתב בדברי ההסבר לתכנית:

עיר אקולוגית במרחב ביוספרי

עיר המציעה לתושביה חיים אורבניים בתוך פתוח תוך:

- שמירה על איכות הסביבה ועל ערכי טבע ונוף
- הקפדה על שימור שטחי היער הנרחבים המצויים בתחומה וטיפול הקשר אל תוך הירוק הסובב
- הותרת אפיקי הנחלים והוואדיות שבתחומה במצב טבעי ככל שניתן/

אנו מברכים על הצהרת וכוונת העיר כפי שנוסחה בתכנית המתאר המאושרת, וכפועל יוצא מכך מבקשים ודורשים לעמוד בה במלואה: השטח הפתוח הייחודי בו מדובר צריך להישמר על ערכי הטבע שבו לתועלת האדם והסביבה. החברה להגנת הטבע קוראת לעיריית יקנעם לקחת חלק בחזון "המרחב הביוספרי" ולשמר את השטח הפתוח סביב העיר לרווחת התושבים.

בברכת חג שמח,

לירון שפירא

רכז מחוז צפון שמירת טבע

העתק

עיריית יקנעם

מוא"ז מגידו

הועדה המחוזית לתו"ב צפון

מטה התושבים

רט"ג

קק"ל